

**Steunpunt
Monumenten
& Archeologie
Noord-Holland**

Actualiteiten en Ontwikkelingen Noord-Holland

Groen erfgoed

Dinsdag 31 oktober 2017

Groen erfgoed

Groen erfgoed wint aan aandacht. Tijdens de Actualiteiten & Ontwikkelingen Noord-Holland, georganiseerd door het Steunpunt Monumenten & Archeologie Noord-Holland in samenwerking met de Erfgoedacademie en het Nationaal Restauratiefonds, werd dit onderwerp, met zicht op de prachtige groene omgeving van Sanatorium Zonnestraal, vanuit verschillende invalshoeken uitgediept. Het onderwerp 'groen erfgoed' werd breed benaderd: van cultuurlandschap tot villatuin, begraafplaats en militair erfgoed. De verschillende onderwerpen vulden elkaar mooi aan. Door de sprekers werden de verschillende onderwerpen vanuit de verschillende disciplines belicht. Drie thema's kwamen in de diverse lezingen en discussies steeds naar voren.

Onderhoud van groen erfgoed

Onderhoud wordt bij groen erfgoed nog wel eens vergeten, terwijl dat juist een cruciaal onderdeel is voor behoud. Bij een restauratieplan zou dan ook altijd een onderhoudsplan moeten worden opgenomen: wat gaat het onderhoud na restauratie kosten en is dat wel op te brengen op de lange termijn? Bij Sanatorium Zonnestraal is de onderhoudsproblematiek zichtbaar aan het worden: De groene omgeving is prachtig gerestaureerd, maar als gevolg van gebrekkig onderhoud is veel van het restauratieplan na een aantal jaar helaas verwaterd.

Het instrumentarium voor behoud en onderhoud van groen erfgoed is in ontwikkeling. In de Subsidie Instandhouding Monumenten (SIM) is budget opgenomen voor het onderhoud van groen erfgoed. Om vorm te geven aan behoud, waardering en onderhoud van groene monumenten kunnen verschillende publicaties worden geraadpleegd, bijvoorbeeld de publicatie van de RCE '[Richtlijnen voor tuinhistorisch onderzoek](#)'. Voor het maken van een goede opdrachtverlening met betrekking tot groen erfgoed kan men terecht bij www.stichtingerm.nl. Hierin staan uitvoeringsrichtlijnen voor hoveniers van historische tuinen en parken. Voorts wordt benadrukt ook te rade te gaan bij specialisten, zoals de Vereniging van erfgoedhoveniers (www.erfgoedhoveniers.nl).

De provincie Noord-Holland heeft ten behoeve van het beheer van landschapselementen de subsidieregeling SNL (subsidierегeling natuur- en landschapsbeheer) opengesteld. Met deze subsidieregeling kan een bijdrage in het beheer worden aangevraagd. De provincie is begonnen met het beschikbaar stellen van een bijdrage voor enkele landschapselementen die op kaart zijn aangegeven. De kaart met deze elementen is onderdeel van het natuurbeheerplan dat is terug te vinden op de website van de provincie. <https://maps.noord-holland.nl/GeoWeb51HTML5/index.html?viewer=nbp>

De provincie is begonnen met de landschapselementen: kolken, hoogstamboomgaarden, historische tuinen, lanen en fortterreinen voor zover die binnen de provincie bekend zijn. Voor een deel zijn dit landschapselementen die onderdeel kunnen zijn van landgoederen en buitenplaatsen. De vraag is of de kaart met deze elementen compleet is. Het verzoek is om eventuele gebreken op de kaart naar de provincie te sturen naar André Smit (smitaa@noord-holland.nl).

Een goede beschrijving van de verschillende landschapselementen is te vinden op de IPO website Portaal natuur en landschap. <https://www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/index-natuur-en-landschap/de-index-natuur-en-landschap/>

Doel is de komende jaren verder te gaan met het beschikbaar stellen van een bijdrage voor het beheer van landschapselementen. Dit zal stap voor stap worden toegevoegd.

Bij archeologie wordt geconstateerd dat er meer aandacht moet komen voor het behoud van archeologische monumenten 'in situ', een soort onderhoud dus. Bij zichtbare archeologische monumenten kan de nadruk worden gelegd op beleven van het monument, bij niet zichtbare op het behouden in situ. De stabiliteit van het bodemarchief is echter aan verandering onderhevig, wat nog wordt versterkt door de klimaatverandering. Een instrument voor behoud in situ is: nulmeting en vervolgens monitoring.

Voor de restauratie van historische tuinen is tuinarcheologie belangrijk, want dit levert harde data op.

Er zijn diverse goede voorbeelden genoemd voor het onderhoud van groen erfgoed. Een van de tips is om vrijwilligers, met behulp van professionals, te betrekken bij het onderhoud van groen erfgoed. Een mooi voorbeeld daarvan is de verpachting van een deel van het terrein rond Zonnestraal als wijngaard. Of de archeologiewacht in

de Provincie Gelderland, die vrijwilligers traint om zich met behulp van een onderhoudsplan en deskundige ondersteuning in te zetten voor onderhoud van archeologische monumenten, zoals bijvoorbeeld grafheuvels. In Gelderland is ook een 'regeling kennis en kunde' ingesteld en wordt een 'cursus scholing' gegeven.

Duurzaamheid

Duurzaamheid is dé opgave van de toekomst. De ontwikkelingen gaan snel en de erfgoedsector zou zich proactief moeten inzetten op de verduurzaming van erfgoed. De Provincie Noord-Holland ziet kansen voor een duurzame omgang met groen erfgoed. Dit wordt opgenomen in de [Leidraad Landschap en Cultuurhistorie](#), die momenteel in ontwikkeling is, maar al wel raadpleegbaar is op internet. Vooruitlopend op de omgevingsvisie worden in de leidraad ruimtelijke kwaliteiten benoemd en gewaardeerd en worden aanbevelingen gedaan hoe hier mee om te gaan.

Ook het Nationaal Restauratie Fonds (NRF) richt zich op verduurzaming, al is hierin geen speciaal budget opgenomen voor onderhoud van groen erfgoed. Via het NRF kan een eigenaar een duurzame monumentenlening aanvragen. Bijvoorbeeld als eigenaren de restauratie van hun pand combineren met verduurzaming, of als zij een duurzaamheidsadvies willen laten opstellen.

Sectoren bij elkaar brengen, samenwerking en participatie

De vraag 'van wie is het erfgoed?' kwam een paar keer voorbij, verwijzend naar de verschillende belanghebbenden die bij een monument zijn betrokken en naar de verschillende generaties die steeds weer een andere invulling geven aan de waarden en betekenissen van het erfgoed.

De nieuwe opgave is om de historische omgeving als geheel te bekijken en dat is een kans voor het groen. Een grote variëteit aan actoren bepaalt een herbestemming, een complex geheel. Door diverse belanghebbenden en disciplines bij een ontwikkeling te betrekken, wordt de kans op een geslaagde herbestemming groter. Het participatieplan voor het Echobos in Muiderberg heeft dat laten zien. Bijzonder hieraan is dat gebruikers van het bos in verzet kwamen tegen plannen van de gemeente voor het bos waarop de gemeente vervolgens een ander traject is ingeslagen en de gebruikers actief betrokken bij het planproces. Zo werden niet alleen de cultuurhistorische en ruimtelijke waarden, maar ook de belevingswaarde meegenomen in de planvorming.

Daarbij is een monument geen statisch geheel en kan het pas voortbestaan als er (nieuwe) functies worden gehuisvest. Aansluiting zoeken bij actuele maatschappelijke ontwikkelingen geeft daarbij een meerwaarde. Voor de herontwikkeling van Sanatorium Zonnestraal leven nu bijvoorbeeld ideeën om aan te sluiten bij thema's als 'healing environment' en 'evidence based design'.

Uit de discussies blijkt dat er behoefte is aan een instrumentarium om partijen en belangen bij elkaar te brengen.

Opgemerkt wordt verder dat er veel kennis is van financiën en inhoud, maar dat dit versnipperd is en dat het moeilijk is om alles te vinden. Ook als het gaat om het bereiken van de juiste mensen. Het is vaak niet duidelijk wie je binnen de gemeente voor een bepaald onderwerp moet hebben. De RCE wordt opgeroepen om een overzicht te maken van de grote diversiteit aan financiële bronnen, en daaraan te koppelen bij wie aan te kloppen met diverse vragen.

Hieraan gekoppeld is er een toenemende bewustwording van de economische waarde van erfgoed, naast de cultuurhistorische waarde. De vraag is echter hoe je de economische waarde van groen beter in beeld kan brengen. Het wordt breed gedragen dat groen belangrijk is voor het vestigingsklimaat, maar er naar handelen lukt niet altijd. De overheid zou hierin een rol moeten nemen. Maar hoe is nog niet duidelijk. Zonnestraal is economisch van belang als de tuin van Amsterdam. De langzame herontwikkeling lijkt hier eerder voort te komen uit het complexe samenwerkingsverband.

Inspirerend voorbeeld: fort K'IJK

Een inspirerend voorbeeld van de herbestemming van groen erfgoed, waarin bovenstaande thema's mooi samenkwamen, is de herbestemming van het fort K'IJK, eigendom van Landschap Noord-Holland

(www.landschapnoordholland.nl/fortkijk). De herbestemming van fort K'IJK is door een aantal stappen te volgen een succes geworden:

- Strategische partners bij elkaar brengen. Allereerst is gezocht naar strategische partners met wie een plan voor het fort kon worden gemaakt. In dit geval waren dat Stadsherstel Amsterdam en Heeren van Zorg.
- Passende functie zoeken in relatie tot de natuur. Ten tweede is gezocht naar een passende functie. Die is gevonden door cliënten met autisme hier een prikkelarme plek te bieden als opmaat naar zelfstandig wonen. Zij bemensen het bezoekerscentrum.
- Duurzame toekomst. Het fort is duurzaam verbouwd en maakt nu gebruik van aardwarmte en zonnepanelen.
- Erfgoed en natuur toegankelijk en beleefbaar maken. Een deel van het fort is een bezoekerscentrum geworden. De opbrengsten van de horeca worden ingezet om het fort te beheren.

Nog twee opmerkingen

De vraag kwam nog aan de orde hoe de erfgoedsector invloed kan uitoefenen op het monumentenbeleid. Geopperd is om vooral een proactieve opstelling te hebben: een brief sturen kan effectief zijn, evenals het opzoeken van de commissies van de Raad voor Cultuur en de Raad voor de Leefomgeving. Voorts wordt aangeraden om niet alleen binnen het beleid te handelen, maar ook met eigen initiatieven te komen.

Het belang van onderzoek voor het nemen van beslissingen omtrent onderhoud en eventuele ontwikkelingen kwam duidelijk naar voren.

Handige beleidsdocumenten en websites

Erfgoed telt van de RCE (www.cultureelerfgoed.nl/dossiers/erfgoed-telt)
Leidraad landschap en cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland (<https://leidraadlc.noord-holland.nl>)
Leidraad SIM (www.cultureelerfgoed.nl/dossiers/subsidies/instandhoudingssubsidie)
Richtlijnen tuinhistorisch onderzoek: voor waardestellingen van groen erfgoed (www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/richtlijnen-tuinhistorisch-onderzoek-voor-waardestellingen-van-groen-erfgoed)
www.landschapnederland.nl
www.stichtingerm.nl
www.erfgoedhoveniers.nl

Sprekers

Irmgard van Koningsbruggen (dagvoorzitter), Leonard de Wit (RCE), Ernst van der Kleij (Provincie Noord-Holland), Fleur Kools (NRF),
Natascha Lensvelt (RCE), Professionalisering van groen erfgoed: hoe ver zijn we?
Annette Koenders (Gemeente Hilversum), Gemeente Hilversum: groen erfgoed en landgoed Zonnestraal
Peter de Ruyter (Peter de Ruyter landschapsarchitectuur), Landgoed Zonnestraal, functioneel groen
Rob Datema (ADC Erfgoedbeheer), Beheer en behoud Groen Erfgoed en Archeologie
Arthur Schaafsma (Landschap Noord-Holland), Forten en schootsvelden – wat zijn de kansen voor militair Groen Erfgoed

**MOOI
NOORD-
HOLLAND**

ADVISEURS
OMGEVINGSKWALITEIT

Het Steunpunt Monumenten en Archeologie Noord-Holland is een samenwerking tussen MOOI Noord-Holland en Stichting NMF en wordt mogelijk gemaakt door de Provincie Noord-Holland en de RCE.

info@steunpunterfgoednh.nl | www.steunpunterfgoednh.nl